

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ БУДІВЕЛЬНОГО СЕКТОРА

Стаття присвячена пошуку підходів щодо удосконалення методики оцінки кредитоспроможності підприємств будівельного сектору економіки, який є одним з найскладніших для кредитування. Досліджено сучасну нормативну базу для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника-юридичної особи, запропоновано доповнити контент аналітичних критеріїв кредитоспроможності кількісними та якісними показниками оцінки соціальної відповідальності бізнесу.

Ключові слова: кредитоспроможність, будівельний сектор економіки, фінансові коефіцієнти, ділова активність, соціальна відповідальність бізнесу.

Постановка проблеми. Будівельний бізнес є високомаржинальним, але вплив світової фінансової кризи на українську економіку, економічні коливання та пов'язаний з цим ризик виявляють проблему підтримання кредитоспроможності для позичальників будівельного сектору, який характеризується використанням значних обсягів кредитних ресурсів. Вирішення аналітичних завдань з оцінки економічної заможності потенційних позичальників будівельного сектору з позиції кредитоспроможності дозволяє кредитним установам приймати ефективні управлінські рішення щодо надання позик й отримання доходів від успішних кредитних операцій. Для будівельних компаній України важливим чинником економічного розвитку є рівень взаємозв'язків підприємства з суспільством та впливає на репутацію потенційних позичальників. На сучасному етапі кредитна діяльність банків ускладнюється відсутністю поглибленої та відпрацьованої методики оцінки кредитоспроможності позичальників будівельного сектору, тому актуальним завданням є конкретизація методичних підходів управлінського та фінансового аналізу господарської діяльності підприємств будівельної галузі. Доповнення методики оцінки рівня кредитоспроможності будівельних підприємств критеріями дотримання соціальної відповідальності сприятиме ефективному управлінню кредитними ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження вітчизняними та закордонними вченими питань, пов'язаних із ризиком у банківській діяльності та оптимізацією методики оцінки фінансового стану підприємств та їх кредитоспроможності, знайшли відображення у працях І.А. Бланка, В.В. Вітлинського, А.В. Грачова, О.В. Дзюблюка, О.Д.Заруби, А.М. Мороза, В.І Терехіна, О.В.Пернаревського, М.І.Савлука та ін.

Питанням впровадження соціально відповідального відношення до ведення бізнесу присвячено праці Д. Баюри, О.Ю. Березіної, Т.Р. Власової, К.В. Плахотнікової, В.А. Євтушенко та ін.

Аналіз досліджень показав пріоритетність використання фінансових показників в існуючих методиках оцінки кредитоспроможності позичальників, але для якісної оцінки та моніторингу кредитоспроможності позичальників будівельного сектору доповнення методики показниками аналізу соціальної відповідальності будівельного бізнесу сприятиме зниженню кредитного ризику банківських установ.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження теоретичних та методичних аспектів аналізу будівельних підприємств як основи оцінки рівня кредитоспроможності позичальників будівельного сектору.

Опис основного матеріалу дослідження. Ефективна діяльність будівельних підприємств та їх стійкий стан на ринку підсилює впевненість банку у своєчасному та повному поверненні позики. Відповідно чинних стандартів НБУ, кредитоспроможність визначається наявністю у позичальника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції і його спроможністю повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки [1]. Рекомендовані критерії визначення кредитоспроможності позичальників характеризують його здатність своєчасно розраховуватися за раніше одержаними кредитами, його поточне фінансове становище, спроможність у разі потреби мобілізувати кошти з різних джерел і забезпечити оперативну конверсію активів у ліквідні кошти [1].

Застосування рекомендованих критеріїв визначення кредитоспроможності на практиці потребує врахування галузевих особливостей потенційних позичальників. Відповідно цього звернемо увагу на чинний порядок проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту [2]. Як бачимо, до моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану підприємств будівельного сектору крім рекомендованих НБУ фінансових коефіцієнтів (коефіцієнт покриття, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком), внесено коефіцієнти: покриття необоротних активів власним капіталом, коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності, коефіцієнт рентабельності операційної діяльності за EBITDA.

Відзначимо, що суттєво критерії оцінки кредитоспроможності нормативної бази висвітлюють два підходи: оцінка ділової активності за звітний період та оцінка фінансового стану на дату складання фінансової звітності (таблиця 1).

Таблиця 1

Система фінансових показників для розрахунку кредитоспроможності будівельного підприємства

№ з/п	Показники	Характеристика	Формула розрахунку
Показники ділової активності			
1.	Покриття боргу (K_n) [1]	Спроможність обслуговування боргу доходами від основного виду діяльності	<div>Коротко- та довгострокові зобов'язання</div> <hr/> <div>Чистий дохід від реалізованої продукції</div>
2.	Рентабельність активів (P_a) [1] або Коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком (K_8) [2]	Ефективність використання активів підприємства	<div>Чистий фінансовий результат/операційний результат</div> <hr/> <div>Валюта балансу (актив)</div>
3.	Покриття фінансових витрат за результатами операційної діяльності (K_ϕ) [1]	Спроможність фінансування неопераційних витрат за результатами операційної діяльності	<div>Операційний прибуток (збиток)</div> <hr/> <div>Фінансові витрати</div>
4.	Період повного обороту активів підприємства, дні (K_a) [1]	Характеризує швидкість обороту всіх активів підприємства	<div>Валюта балансу x 365</div> <hr/> <div>Чистий дохід від реалізованої продукції</div>
5.	Період, необхідний для повного оновлення поточних активів ($K_{па}$)[1]	Характеризує швидкість обороту поточних активів підприємства	<div>Поточні активи</div> <hr/> <div>Чистий дохід від реалізованої продукції</div>
6.	Достатність робочого капіталу ($K_{рк}$) [1]	Характеризує тривалість фінансового циклу підприємства	<div>Запаси</div> <hr/> <div>Собівартість реалізованої продукції</div>

			<div>+</div> <div>Дебіторська заборгованість</div> <hr/> <div>Чистий дохід від реалізованої продукції</div> <div>-</div> <div>Кредиторська заборгованість</div> <hr/> <div>Собівартість реалізованої продукції</div>
7.	Оборотність дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) ($K_{дз}$) [1]	Характеризує ймовірний термін реалізації продукції, необхідний для забезпечення розрахунків за кредиторською заборгованістю	<div>Поточна дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги)</div> <hr/> <div>Чистий дохід від реалізованої продукції</div>
8.	Оборотність кредиторської заборгованості за товари (роботи, послуги) ($K_{кз}$) [1]	Характеризує період повного обороту кредиторської заборгованості за товари (роботи, послуги)	<div>Поточна кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги)</div> <hr/> <div>Собівартість реалізованої продукції</div>
9.	Показник обслуговування боргу (K_6) [1]	Характеризує здатність підприємства обслуговувати борг	<div>Операційний прибуток (збиток) за вирахуванням фінансових витрат та до відрахування амортизації</div> <hr/> <div>Коротко- та довгострокові зобов'язання</div>
10.	Показник операційного прибутку до відрахування амортизації (K_0) [1]	Характеризує частку операційного прибутку до відрахування амортизації в загальному обсязі реалізації продукції	<div>Операційний прибуток (збиток) до відрахування амортизації</div> <hr/> <div>Чистий дохід від реалізованої продукції</div>
11.	Коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності	Характеризує ефективність операційної діяльності позичальника	<div>Фінансовий результат від операційної діяльності</div> <hr/> <div>Чистий дохід від реалізації</div>

	(EBIT) (K ₆) [2]		
12.	Коефіцієнт рентабельності операційної діяльності за EBITDA (K ₇) [2]	Характеризує рентабельність усіх операційних доходів з EBITDA	<div>EBITDA</div> <hr/> Чистий дохід від релізації + інші операційні доходи
Показники фінансового стану			
13.	Частка власного капіталу в балансі підприємства (K _н) [1] або коефіцієнт фінансової незалежності (K ₃) [2]	Ступінь незалежності від зовнішніх джерел фінансування	<div>Власний капітал</div> <hr/> Валюта балансу (актив)
14.	Частка оборотних активів, непокритих поточними зобов'язаннями (K _м) [1]	Ступінь маневреності робочого капіталу	<div>Оборотні активи за вирахуванням поточних зобов'язань і забезпечень</div> <hr/> Валюта балансу (актив)
15.	Покриття власним капіталом фінансової заборгованості підприємства (K _в) [1]	Спроможність покриття власним капіталом коротко- та довгострокових зобов'язань	<div>Власний капітал</div> <hr/> Коротко- та довгострокові зобов'язання
16.	Швидка ліквідність балансу підприємства (K _ш) [1]	Здатність підприємства оперативно покривати потреби в ліквідності	<div>Дебіторська заборгованість за продукцію, гроші та їх еквіваленти</div> <hr/> Поточні зобов'язання і забезпечення
17.	Загальна ліквідність балансу підприємства (K _з) [1] або Коефіцієнт покриття (K ₁) [2]	Здатність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів	<div>Оборотні активи</div> <hr/> Поточні зобов'язання і забезпечення
18.	Показник частки неопераційних елементів балансу (K _{на}) [1]	Характеризує рівень активів, що не мають прямого відношення до операційної діяльності підприємства	<div>Неопераційні активи</div> <hr/> Валюта балансу (актив)
19.	Коефіцієнт покриття необоротних активів	Характеризує рівень фінансування необоротних	<div>Власний капітал</div> <hr/>

	власним капіталом (K_4) [2]	(довгострокових) активів за рахунок власного капіталу бенефіціара	Необоротні активи
--	------------------------------------	---	-------------------

**Складено авторами на основі даних [1;2]*

На нашу думку, в першу чергу, необхідно зосередити увагу на динаміці показників ділової активності, зокрема: середньому терміні погашення дебіторської заборгованості ($K_{дз}$) та оборотності кредиторської заборгованості ($K_{кз}$), оскільки прискорення оборотності є одним з факторів зростання рентабельності. Але враховуючи, що зростання рентабельності може бути обумовлено збільшенням ризику від певної діяльності підприємства, то при уповільненні ділової активності (оборотності) та наявності позитивних тенденцій рентабельності підприємству можуть загрожувати перспективні проблеми з виконанням своїх кредиторських зобов'язань. Таким чином, проведення фінансового моніторингу стану підприємств будівельного сектору створює систему раннього виявлення кризи, яка потенційно загрожує кожному підприємству та знижує його кредитоспроможність.

На нашу думку, з метою прогнозування ймовірності непогашення позики, якою вже користується суб'єкт господарювання, при аналізі показників достатності робочого капіталу ($K_{рк}$) та оборотності кредиторської заборгованості ($K_{кз}$), складовою яких є собівартість, необхідно враховувати розбіжності в часі процесів будівництва об'єктів та звітного періоду, а також особливості будівельної продукції як товару: тривалий термін виробничого циклу; вплив природно-кліматичних умов, що висуває необхідність врахування пов'язаних з цим ризиків; сезонний характер виробництва, що впливає на нерівномірність використання трудових ресурсів, техніки [3, с.289]. Додатково можна проаналізувати питому вагу постійних витрат в собівартості робіт, адже зниження собівартості робіт прямопропорційно впливає на збільшення прибутку підприємства [4, с.110].

Поряд з цим вважаємо доцільним доповнення аспектів фінансового моніторингу в оцінці короткострокового кредитного ризику критеріями стратегічних перспектив розвитку підприємств в оцінці рівня довгострокового кредитного ризику – моніторингом дотримання будівельними підприємствами критеріїв соціальної відповідальності. Встановлення діапазонів та зон соціальної відповідальності будівельного підприємства [5, с. 168], недосягнення якої робить суб'єкт господарювання соціально невідповідальним (мінімально необхідною умовою господарювання на засадах соціальної відповідальності є досягнення точки соціальної відповідальності) виявляється, на нашу думку, важливим

напрямок удосконалення методики оцінки рівня ділової репутації та кредитоспроможності будівельних підприємств.

На сучасному етапі розвитку галузі українські забудовники, з одного боку, роблять спроби розробки конкретних підходів до соціальної відповідальності, впровадження міжнародних принципів прозорості бізнесу, екологічної безпеки, трудових відносин і підтримки суспільства. З іншого боку, вони вимушені здійснювати діяльність в умовах кризового стану економіки і соціальної сфери, що ускладнює їх діяльність та зменшує економічну безпеку [6, с.50]. Таким чином, важливим фактором впливу на економічну безпеку будівельних підприємств вважається дотримання ними рівня корпоративної соціальної відповідальності. Соціальна відповідальність є відповідальністю організації за вплив своїх рішень та діяльності (продукти, послуги, процеси) на суспільство й навколишнє природне середовище, що реалізується через прозору та етичну поведінку, яка допомагає сталому розвитку, здоров'ю і добробуту суспільства; зважає на очікування зацікавлених сторін; не суперечить відповідному законодавству й міжнародним нормам поведінки та практикується у її відносинах [5, с.163].

Процес оцінки соціальної відповідальності підприємств як важливий фактор ефективного управління впливом соціальних показників на рівень ділової репутації здійснюється за допомогою кількісних та якісних показників-індикаторів рівня соціально-орієнтованого управління бізнесом. Вибір того чи іншого інструментарію залежить від розуміння самої сутності соціальної відповідальності підприємства суб'єктами оцінки, галузевою та іншою специфікою діяльності об'єкта. Систему показників для експертного та бального оцінювання рівня соціальної відповідальності будівельного підприємства на основі методичного підходу, що передбачає комбінацію якісних та кількісних показників із виділенням специфічних галузевих показників соціальної відповідальності, характерних для будівельних підприємств, наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Система показників соціальної відповідальності будівельних підприємств

№ з/п	Показники	
	Кількісні	Якісні
1.	Відношення кількості робочих місць, що відповідають вимогам охорони праці та техніки безпеки до загальної	Наявність колективного договору

	кількості робочих місць	
2.	Відношення суми витрат на соціальний захист та покращення умов праці до загальної суми прибутку підприємства	Дотримання законодавства про добросовісну конкуренцію
3.	Коефіцієнт виробничого травматизму	Пропаганда соціальної відповідальності
4.	Відношення суми витрат на навчання та розвиток персоналу до загальної суми операційних витрат підприємства	Антикорупційна діяльність
5.	Відношення середнього розміру заробітної плати працівників підприємства до середнього по галузі	Якість системи корпоративного управління
6.	Частка витрат на оплату праці в собівартості продукції	Регулярний збір соціальної звітності
7.	Відношення суми сплачених податків до загальної суми нарахованих податків	Реалізація екологічних програм
8.	Відношення простроченої кредиторської заборгованості перед діловими партнерами до загальної суми кредиторської заборгованості перед діловими партнерами	Участь у програмі соціального розвитку регіону
9.	Кількість отриманих рекламацій та претензій від споживачів	Благодійність та спонсорство

**Складено авторами на основі даних [7, с.271-272; 5, с. 164]*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Будівельний бізнес є високомаржинальним, але легко піддається різноманітним економічним коливанням. Для успішної роботи банків з проведення якісного аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників будівельного сектору стає необхідним вдосконалення методичних підходів до визначення рівня інтегральних показників господарської діяльності підприємств будівельного сектору України. На сучасному етапі здебільшою мірою приділяється увага фінансовим показникам, що відображають стан капіталу підприємств, здатність будівельної компанії до отримання прибутку, її ділову активність. Такий підхід є доцільним для моніторингу поточного стану підприємства, але встановлення стратегічних пріоритетів розвитку компанії безумовно потребує дослідження її економічної безпеки дотриманням потреб суспільства та соціальної відповідальності.

Перспективою подальших наукових досліджень є аналіз практичних результатів запропонованих підходів до комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників будівельного сектору в Україні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями 30.06.2016 № 351 Офіційний сайт Національного банку України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/paran18#n18>
2. Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2016 № 616 «Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-16>.
3. Шевчук Н.С. Методичні аспекти управлінського аналізу сучасних будівельних підприємств [Текст]/ Н.С. Шевчук// Науковий вісник Ужгородського університету. – 2018. - № 1(51). – С.288-291
4. Нікульникова Т.Г. Аналіз фінансового стану як інструмент фінансово-господарського аудиту на прикладі підприємств будівельної галузі [Текст]/ Т.Г. Нікульникова// Вісник Криворізького економічного інституту КНУ. – 2013. - № 2. – С.107-110
5. Смачило В.В., Баляба В.О. Оцінка соціальної відповідальності будівельних підприємств [Текст]/ В.В. Смачило, В.О. Баляба// Економіка: реалії часу. – 2015. - № 6(22). – С.162-169
6. Гриценко О.С., Запєчна Ю.О., Бородавко М.В. Вплив на економічну безпеку будівельного підприємства рівня корпоративної соціальної відповідальності [Текст]/ О.С. Гриценко, Ю.О. Запєчна, М.В. Бородавко// Будівельне виробництво. – 2015. - № 59. – С.49-51
7. Плахотнікова К.В. Економіко-математичні методи аналізу корпоративної соціальної відповідальності будівельних компаній України [Текст]/ К.В. Плахотнікова// Науковий вісник будівництва. – 2017. – Т.87, № 1. – С.271-274.